

Lőrincz Julianna

A nyelvi agresszió kifejezése a műfordításban

Az agresszió egyidős az emberiséggel, szervesen hozzátartozik a különböző szociális csoportokban élő ember magatartásához: explicit és implicit formában létezik. Megnyilvánulásának mértéke azonban igen sokféle tényezőtől függ. A történelemből jól ismertek olyan időszakok, amelyekben az erőszakos cselekmények felerősödnek – pl. az inkvizíció, a keresztes háborúk, az erőszakos gyarmatosítások, a diktatórikus társadalmi rendszerek, a koncentrációs táborok, az agresszív vallási szekták elszaporodása stb. –, és az egyéni agressziót is felerősítik. Az agressziót az emberiség élete szerves részének tekinthetjük tehát, amelynek mind explicit, mind implicit változata a testi erőszakon át a verbális agresszióig számtalan formában megnyilvánulhat (vö. Jegorova 2005).

Nyelvi vagy verbális agressziónak az agressziókat az azt a típusát nevezzük, amelynek eszköze nem a fizikai erő, hanem a verbálisan megnyilvánuló tett. A nyelvi agresszió komplex vizsgálatát interdiszciplinárisan, a társadalomtudományok különböző szaktudományainak módszereivel lehet csak elvégezni. A verbális agresszió a nyelvészeti diszciplínák közül a pszicholingvisztika, valamint a szociolingvisztika tárgykörébe tartozik elsősorban, de más nyelvészeti diszciplínák vizsgálati területét is érinti, például a szemantikáét, a pragmatikáét. A pszicholingvisztika a nyelvi személyiséget vizsgálja olyan interaktív modell keretein belül, amelynek során a nyelvi magatartás megnyilvánulásai láthatóvá teszik az interakcióban részt vevő kommunikációs partnerek kölcsönös beszédtevékenységének más komponenseit is, így például a verbális és nem verbális kód működését és ezek adekvátságát, illetve kongruenciáját.

Az egyes ember nyelvi személyisége mind az intra-, mind pedig interperszonális kommunikációs folyamatokban megnyilvánul. Az egyes kommunikációs partnerek beszédtevékenységének egyedi sajátosságai azonban a legérzékenyebben azokban a verbális kommunikációs szituációkban nyilvánulnak meg, amelyek pszichológiai feszültséget is magukban hordoznak, tehát elsősorban kommunikációs konfliktushelyzetekben. Vannak azonban olyan, nemcsak kommunikációs konfliktushelyzetekben megnyilvánuló agresszív egyéni nyelvi megnyilvánulások is, amelyek a

kollektív társadalmi tudatban élő nyelvi mintától való tudatos eltérés következményei (vö. Kotova 2005). Ilyen megnyilvánulásokat elsősorban az iskolázatlan vagy alacsony műveltségi szintű, valamint a különböző szubkultúrákhoz tartozó emberek között találhatunk elsősorban. A 20. század 80-as éveitől kezdve erőteljesebben érzékelhető – és az 1989-es rendszerváltás utáni időszakban ez a folyamat még jobban felerősödött –, hogy a műveltebb nyelvhasználó is alkalmaz durvább, nem sztenderd nyelvi elemeket a közléseiben. Olyanokat, amelyeket korábban csak bizonyos kommunikációs helyzetekben alkalmazott, elsősorban erős indulatok levezetésére. A nyelvi agresszió szinte korlátlanul jelen van a mindennapi nyelvhasználatban. De nyugodtan mondhatjuk, hogy világszerte terjed nemcsak az implicit, hanem az explicit verbális agresszió is, és ma már nemcsak a szubkulturális csoportokat jellemzi. Péter Mihály a következőképpen ítéli meg a nyelvhasználati magatartást a rendszerváltás utáni Magyarországon: „Valóságos stiláris „gátszakadásnak” lehettünk tanúi: megintotak a nyilvános beszéd normái, és a normán kívüli, illetve aluli nyelvi elemek (beleértve a korábban nyomdafestéket nem tűrőnek minősítettek is) nagy számban hatoltak be az írott és az elektronikus sajtó, a szépirodalom, a filmek és színházi előadások nyelvhasználatába.” (Péter 2002) Meg kell állapítanom, hogy ugyanez vonatkozik az orosz nyelvre is. A *Русский Фонд* – az Orosz Alapítvány – az orosz kultúra terjesztését, megőrzését, az orosz nyelv állapotának leírását és javítását tűzte ki célul. 2007 az orosz nyelv éve volt, s ennek keretében indította meg az alapítvány a *Русский мир* (Orosz világ) című internetes folyóiratot is, amelynek nulladik száma 2007 novemberében került fel az internetre. Natalija Akulenko (2007) cikkéből idézem az orosz nyelv mai állapotának leírására vonatkozó következő részt:

Современный период развития нашего общества характеризуется резким падением грамотности, расшатыванием нормы, значительным уменьшением объема словаря «среднего человека», примитивизмом и неточностью в выражении мыслей, оскудением и обезличением речевых средств выразительности, антигуманным, агрессивным стилем как межличностной, так и публичной коммуникации, возрастающей частотностью неадекватного речевого поведения в той или иной ситуации. (Társadalmunk fejlődésének mai szakaszát a műveltség erős visszaesése, a nyelvi norma megingása, az „átlagember” szókincsének jelentős mértékű csökkenése, a gondolatok kifejezésének primitívsége és pontatlansága, a nyelvi kifejezőkészség primitívsége és pontatlansága, elszegényedése és elszemélytelenedése

jellemzi, amely a személyközi és a nyilvános kommunikációban egyaránt megnyilvánul, ugyanígy a növekvő antihumanista és agresszív stílus, valamint az egyes kommunikációs szituációkban megnyilvánuló inadekvát nyelvi magatartás.)

[...] Многие лингвисты с тревогой пишут об англоязычной языковой интервенции. Варваризация русской речи настолько очевидна, что, протестуя против засорения языка заимствованиями, его с иронией называют интеррусским языком или англо-русским сленгом (русанглом), а коммуникативно не оправданные заимствованные элементы или искусственно созданные иноязычные подоби́я — «холуизмами», ибо в таком употреблении ощущается недостаток национального самоуважения. (Sok nyelvész nyugtalanít az angol nyelvi interferencia. Az orosz nyelv barbarizálódása olyannyira nyilvánvaló, hogy az orosz nyelvet, az idegen átvételekkel való szennyezése ellen tiltakozva, ironikusan „inter-orosznak vagy angol-orosz szlengnek” nevezik (ruszangl), a kommunikatív nem igazolt nyelvi kölcsönzéseket vagy a mesterségesen, idegen mintára alkotott nyelvi kifejezéseket pedig „szolgalelkűségnek”, amelyben a nemzeti öntisztelet hiánya érződik.)

A pszicholingvisztikában a kutatók nagy része nemcsak azokat a szövegeket sorolja az agresszív nyelvi textusok közé, amelyek fenyegetést, sértést tartalmaznak – explicit vagy implicit formában –, hanem olyan szövegeket is, amelyek erőszakos cselekmények leírását tartalmazzák. Ezek között a következőket kell kiemelnünk:

1. Az erőszakos cselekvés részletes bemutatása, valamint az erőszak tárgyának érzéseit leíró szöveg;
2. Olyan lexémák alkalmazása, amelyek a kollektív tudatban szemantikailag agresszív cselekményekhez kötődnek;
3. Olyan, a sztenderdben semleges stílusértékű nyelvi elemek alkalmazása, amelyekhez az adott kontextusban agresszív konnotáció kapcsolódik;
4. A verbális elemekhez kapcsolódó, elsősorban vizuális tartalmú non-verbális nyelvi elemek stb. (vö. még Jegorova 2005, Kotova 2005).

Dolgozatomban a Viszockij-dalok és magyar szövegvariánsaik összehasonlító vizsgálatakor az itt felsorolt szempontok közül a szlengnyelvi elemekhez közvetlenül kapcsolható első három szempontot vizsgálom.

A **szleng** fogalmának értelmezése nem egységes a szakirodalomban, több nyelvész is nyelvi devianciának, a sztenderdtől való elhajlásnak tartja, elsősorban a kevésbé művelt társadalmi csoportok nyelvhasználatára

jellemző, többnyire argó és tolvajnyelvi elemekkel társított nyelvi produktumnak. A következőkben felsorolok néhány olyan definíciót, amelyek jól érzékeltetik a szleng értékelésének változását is az elmúlt néhány évtizedben.

1. „...szlengen értjük azokat a többnyire kérészéletű új szavakat vagy régi szavaknak azokat az új jelentésváltozatait, melyeket a hétköznapi élőbeszéd a tréfás hangulat keltése, vagy a kifejezés színességének fokozása, vagy az újszerűvel való játék öröme vagy a nyomaték kedvéért használ. Az angol nyelvű munkák egy része a szlenget elsősorban **stílusnyelvi rétegnek** tekinti” (Ország 1966: 361).

2. Robert L. Chapman (1988) megállapítása szerint a szleng a szubkultúrák sajátos nyelvhasználata. Chapman a szlenget **elsődleges** és **másodlagos** szlengre osztja fel. Az elsődleges szleng az azt kialakító és felhasználó szubkultúra tagjainak eredeti beszéde, mely olyannyira természetes használói számára, hogy nélküle beszélni sem tudnának. A másodlagos szleng a felhasználó számára csak egyfajta játék, amelyben azt érzékelteti, hogy ő egy adott szubkultúra tagja, pl. bűnöző, kocsmatag, stb. A másodlagos szleng inkább stilisztikai választás eredménye, mint egy csoporttal való azonosulásé, a látszólagos azonosulás pedig többnyire csupán a többségi társadalomtól való időleges elkülönülés kifejezése.

3. Peter Trudgill megállapítja, hogy a szleng „a nagyon informális vagy kollokvialis stílusváltozathoz társított szókészlet.” (Trudgill 1997: 73, ford. Sándor Klára).

4. Jelisztratov szerint: „A szóalkotás egy módját, a szavak, kifejezések és szövegek keletkezésének a rendszerét tekintjük szlengnek, a poétikai művészet eljárásainak rendszerét, röviden, a poétikát, annak egy válfaját” (Jelisztratov 1998, ford. Fenyvesi István, internetes forrás).

5. „... a szleng nyelvi univerzálé. [...] Ennek megfelelően a szleng minden beszélt nyelvnek minden korszakában jelen van. (vö. Kis 2007, internetes forrás).

6. A szleng egyfajta viselkedésmód, humorral, iróniával fűszerezve, amely egy adott kor sajátos emblémája, s így visszaadja egy-egy időszak hangulatát.

7. Végezetül, de korántsem a kérdéskör lezárásaképpen, csak a téma szerteágazóságát és mélységét érzékeltetendő az orosz szleng Fenyvesi István által megfogalmazott definícióját ismertetem:

„Az orosz szleng – értelmezésemben – a fesztelenség magas fokán álló szókincs, a nonstandard szférához tartozik, s olyan megváltoztatott, átértelmezett, illetve újonnan gyártott szavakból és kifejezésekből áll, ame-

lyeket gyakran az utca nyelvéből, a városi prozstorecsijéből (kb. az igénytelen, műveletlen nagyvárosi nyelvhasználat – az én megjegyzésem L. J.), az argóból, a zsargonokból és más nyelvi elemekből is merít. Kifejezőeszközei közé előszeretettel építi be a durvább vagy éppen obszcén szavakat is. A szlenghez sorolhatók azok az értelmező szótárba még fel nem vett szavak is, amelyek a társalgási nyelvben már polgárjogot nyertek. A szleng a friss, expresszív, gyakran kritikai élű, ironikus kifejezéseket keresi. Szókincse állandóan változik, bár legéletképesebb szavai idővel a normatív szótárba is bekerülnek.” (Fenyvesi 2001: 6)

A szleng és műfordítás kapcsolata

A szleng és a műfordítás kapcsolata bonyolult viszonyrendszert feltételez. Szleng szöveget nehéz idegen nyelvre fordítani. A műfordítónak tökéletesen ismernie kell az eredeti mű kulturális háttérét, a mű keletkezési korának sztenderd nyelvhasználatát. Tisztában kell lennie továbbá a mű szereplőinek nyelvhasználatával, a szleng használóinak életstílusával, értékrendjével stb. De ugyanilyen jól kell ismernie a célnyelvi befogadók nyelvhasználati sajátosságait, értékrendjét, a kettőt pedig tökéletesen össze kell tudnia hangolni. Ha a fordító nem ismeri tökéletesen a forrásnyelvi és a célnyelvi szleng használóinak szociokulturális jellemzőit, akkor nem tudja létrehozni az eredeti mű adekvát célnyelvi szövegvariánsát.

Örök kérdése mind az általános fordításelméletnek, mind pedig a műfordítás-elméletnek, hogy a különböző kultúrák egymástól eltérő társadalmi rétegeinek nyelvi elemeiből létrehozott egyedi forrásnyelvi szövegproduktumot vissza lehet-e adni a célnyelven úgy, hogy az eredetivel mind jelentésében, mind pedig hatásában azonos értékű szövegvariáns keletkezzen. Különösen nehéz ennek a kérdésnek a megválaszolása a tájnyelvi és szleng elemek esetében. Minden nyelvben vannak nehezen visszaadható vagy nem fordítandó elemek, amelyeket kulturális reáliáknak neveznek a szakirodalomban. Véleményem szerint a szlengnyelvi elemek is ezek közé tartoznak.

A Viszockij-dalok szleng elemeinek magyar megfelelői

Vlagyimir Viszockij, a tragikus sorsú „bárd”, ahogyan Szovjetunió-, ill. Oroszországszerte, de a világ több országában is megismerhették rajongói és ellenfelei egyaránt, 2008-ban lenne 70 éves. Első dala 1960-ban született. Több mint hatszáz vers-, illetve dalszöveget írt, ezeknek többségét maga zenésítette meg és énekelte el klubokban, színházakban, szabad-

téren, utcán, lakásokban. Szövegei, dallamai ún. utcai dalok. Fő témája és élménye a szabadság, amely nála a **воля** 'függetlenség, szabadság, szabad akarat' jelentésű szó értelmében használatos.

Szilágyi Ákos találóan jellemzi Viszockij dalainak műfaji hovatartozását: **utcadalok**. Ezek a dalok nem szövegversek, hanem városi folklórműfajok. Dallamhoz, hangszerkísérethez kötöttek, ezért elsősorban a hatásuk volt a fontos keletkezésük idejében is, és fontos ma is. Így a műfordítónak a szleng nyelvi eszközein kívül az eredeti szövegek hatását is vissza kellene adnia a célnyelven, ami nehéz azért is, mert az orosz szövegek különböző változatokban terjedtek, bár Viszockij lejegyezte ezeket a szöveget, de a különböző szociális körökben terjedő változataik különböztek egymástól, bár hatásuk ugyanaz maradt (vö. Szilágyi 2003).

A Viszockij-szövegek és magyar fordításaik egybevetésekor az elemzőnek is figyelembe kell vennie:

- az eredeti orosz szlengnyelvi elemek a kontextuális jelentését,
- a magyar fordításokban létrehozott megfelelőjüket,
- az orosz szöveg keletkezése és a műfordítás ideje között eltelt (majd fél évszázadnyi) időkülönbséget,
- az orosz és a magyar szleng közötti szociokulturális különbségeket stb.

A szleng nagyon gyorsan változik, és az a kifejezés, szövegrészlet vagy maga az egész szöveg, amely az eredeti mű keletkezésekor az anyanyelvi befogadók egyes csoportjai számára természetes és érthető volt, nem biztos, hogy a mai anyanyelvi befogadók számára is az. Valószínűsíthető, hogy már elvesztette eredeti jelentésének egy részét, mivel megváltozott az a társadalmi háttér, amelyben született. Ha pedig még ma is érthető, akkor is módosult a szöveg jelentése a későbbi forrásnyelvi befogadók jelentéstulajdonításának következtében. Az adott szöveget alkotó szlengnyelvi elemek jelentésváltozásai mind a fordítót mint befogadót, mind pedig a feltételezett célnyelvi befogadókat egyaránt egyaránt érintik.

Dolgozatomban két Viszockij-szöveget választottam ki elemzés céljából. Mindkettőt a kiváló költő-műfordító, Erdélyi Z. János ültette át magyar nyelvre.

ЗЭКА Васильев и Петров ЗЭКА (1962) cím magyar változata: *Vasziljev s Petrov, a két elítélt* (Erdélyi 2007).

(1) A *ЗЭКА* mozaikszó az orosz szlengszótár szerint lágernyelvi kifejezés, 'elítélt, magánzó, tigrisruhás, zebra' jelentésben szerepel az orosz szlengben. „Eredetileg a Fehér-tengert a Balti-tengerrel összekötő csator-

na építésén (1931–34) a „заклученный каналoармеец” rövidítése (tkp. fegyenc csatornaépítő) rövidítése, akkor még a ’зк’ betűket az elítéltek a hátukon is hordták’ (Fenyvesi 2001: 168). A címet a fordító szó szerint adja vissza, de a magyar olvasó az eredeti jelentés nem minden komponensét érti, mivel nem ismeri pontosan a nyelvi kifejezések szociokulturális háttérét. A benne rejlő implicit agresszió azonban jól érzékelhető a szavak szemantikai jelentéséből.

(2) *Сгорели мы по недоразумению.*

*Он за **растрату** сел, а я – за Ксению,*

Szó szerinti fordításban:

’Tévedésből **buktunk le.**

’Ő sikkasztásért ült, én pedig Kszényiáért!’

*Csak tévedés, hogy mind a kettőnk **lebukott,***

*ő **síbolt,** én meg Xéniáért **rothadok,** – (Erdélyi)*

Erdélyi Z. János az eredeti szövegnél durvább célnyelvi változatot hozott létre. Az orosz sztenderdben a *сгореть* ige ’ég, leég, kiég’ jelentésben ismert, a szlengben ’rendőrkezre kerül, lebukik’. A *растрата* szó ’sikkasztás’ jelentésben használatos az orosz sztenderdben. A műfordító a magyar szövegváltozatban német eredetű jövevényszót használ szlengszóként, ezáltal erősíti a forrásnyelvi szöveg szleng hatását:

(3) *Она кричала и сопротивлялася.*

’Ő kiabált és ellenállt.’

*A **csaj rinyált** és ellenkezett velem. (Erdélyi)*

A *csaj* és a *rinyál* szavak is betoldások a célnyelvi szövegvariánsban, ugyanis az orosz szövegben a kiemelt helyeken sztenderd szavak vannak. A *csaj* szó az e. sz. 3. személyű nőnemű személyes névmás, az *она* magyar megfelelője helyett áll az orosz szövegben. Az eredeti szövegben sztenderd nyelvváltozathoz tartozó szavak szerepelnek, amelyeket Erdélyi magyar szlengnyelvi szinonimákkal vált át. Ezzel a lexikai cserével az orosz szövegben megnyilvánuló mérsékeltebb verbális agressziót erősíti a magyar változatban.

Ugyanezt az eljárást követi a fordító az alábbi példákban is (4), (5):

(4) *Нас каждый день мордуют уголовники,*
'Minden nap **kínoznak** bennünket a **bűnözők**'
*Folyton **szadiznak** minket a **szemét stricik**, (Erdélyi)*

A humoros hatást kitűnően, az eredetivel adekvát módon adja vissza a fordító:

(5) *И главный врач зовет к себе в любовники.*
'A főorvos **szeretőnek hív** magához.'
*a fődoki meg köztünk **keres új pipit**. (Erdélyi)*

Я женщин не бил семнадцать лет. Tizenhét évemig nem vágtam rofon nőt (Erdélyi Z. János ford. 2003)

Viszockij mindegyik szövege a Chapman által másodlagos szlengnek nevezett nyelvi megnyilvánulás. A szöveg verbális agressziója a szociálisan szorongatott helyzetben lévő egyén egy lehetséges alternatív válasza, amely az individuuum számára is nehezen érthető és magyarázható viselkedési forma. Célja a megvetett hatalomtól, valamint a rettegésben tartott, elfogadásra és alázatra kényszerített többségtől való szándékos elfordulás: „A személyes lét korlátokat nem ismerő agresszivitása nem eszmei, morális értékek védelmében, hanem az önfegyelem hiányának következményeként, a vallomásos én önmaga számára is érthetetlen, megvetett viselkedési alternatívájaként jelenik meg.” (Cs. Jónás 2007: 54)

Az alábbi szövegrészben a fordító a betoldott nyelvi elemek szemantikai jelentései révén a forrásnyelvinél durvább kontextust alkotott:

(6) *моя улыбалась шалава*
'mosolygott a kurvám'
riszálta kurvácskám a seggét (Erdélyi)

A következő (8) példában a fordító szintén erősíti a forrásnyelvi szöveg szlengsíkját, az eredetinel durvább szinonimákat választva a kiemelt forrásnyelvi szövegelemek célnyelvi variánsaiként.

(7) *Я Славку вчера удавил, –*
Сегодня ж, касатка,
тебя удавлю для порядка!

Szó szerinti fordításban:

'Tegnap Szlávkanak **bemostam** egyet, –'

Ma meg, csajszikám
a rend kedvéért neked **mosok be!**
*Szlávkádnak tegnap én szétrúgtam a tökét –
ma meg, csibém,
Téged tanítlak fürge táncra.* (Erdélyi)

A következő idézetben a fordító ismét erősíti a szlengsíkot:

(8) *Я ей основательно врезал.
С тех пор все шалавы боятся меня.*

Szó szerint:

'Alaposan behúztam neki.
Azóta minden **cafka** fél tőlem
Lekentem pár flammóst a tyúknak.
Azóta minden **tojó** tőlem **sztremál**. (Erdélyi)

A semleges stílusminősítésű nőnemű személyes névmás helyett a fordító a szlengnyelvi *tyúk* szinonimát választotta, az eredeti 'kurva' jelentésű alvilági szlengelem helyett pedig a szintén humoros hatású, de kevésbé durva minősítésű *tojó* szlengszót. A szöveg szlengsíkját erősítendő az eredeti sztenderd *боятся* 'félnek' ige helyett a magyar szláv eredetű szlengnyelvi *sztremál* igét toldotta be Erdélyi a magyar szövegvariánsba.

Amint a fent elemzett Viszockij-szövegek és magyar szövegvariánsaik szlengemeinek egybevetésekor láttuk, Viszockij szövegében is, a fordító szövegvariánsában is a szleng egyfajta viselkedés megnyilvánulása, illetve annak imitációja. A szlengben megnyilvánuló nyelvi agresszió az egyén számára nemcsak azonosulás egy adott szubkultúrával, hanem számára mintegy a lelki egyensúly fenntartására is szolgál azáltal, hogy elhatárolja magát az adott kor társadalmi magatartási normájától. A diktatorikus szovjet társadalommal szembe forduló szubkulturális csoportokkal vállalt azonosság Viszockijnál tudatosan vállalt szerep, ezt tükrözi önsorsrontó életmódja is, amely szintén rendkívüli hatással volt az emberek nagy részére. Dalaiban elsősorban az tetszett az orosz és más nyelvű, kultúrájú embereknek is, hogy ki merte mondani mindazt, amit mások nem, vállalva a diktatúra megvetését, az üldözést is. A nyelvi durvaság az ő költészetében stilisztikai választás eredménye, valamint szerepjáték is véleményem szerint. A fizikai durvaság leírása, a verbális tett a valóságban fizikailag véghez nem vitt durva cselekvés helyettesítője, mint aho-

gyan ősidők óta a profán szavak, átkok, szidalmak is ezt a funkciót töltik be a különböző emberi kultúrákban (vö. Galgóczy 2007).

Összegzés. A fordítások értékelése

A szleng fordítása nehéz feladat. Ha a fordíthatóság-fordíthatatlanság problémáját John Catford nyomán oppozícióként értelmezzük, akkor a szleng elemeket – a neologizmusokhoz hasonlóan – lefordíthatatlannak kellene tartanunk. A fordításelméleti szakirodalomban Catford vezeti be az említett oppozíciót, de megjegyzi, hogy nem poláris az ellentét a két kategória között. Inkább könnyebben és nehezebben lefordítható szövegrészekről kell beszélnünk (vö. Catford 1965: 93; Albert 2003: 38). Mivel azonban minden szöveg fordítása nem langue-, hanem diskurzusszinten zajlik, a konkrét kontextusok függvényében a fordíthatatlanság feloldható. Vannak ugyan könnyebben és nehezebben fordítható szövegek és szövegrészek, de diskurzusszinten, az egyes kommunikációs helyzetekben létrejött szövegek szintjén lefordíthatók. A szlengnyelvi elemek fordítása a nehezebben fordítható kategóriába tartozik, és a forrásnyelvi és célnyelvi szövegvariánsok megfeleltetése sok tényező együtthatásától függ.

A Viszockij-szövegek kiemelt részeit egybevetve azokat a nyelvi kifejezéseket vizsgáltam, amelyek:

- a) eltérnek a Viszockij-korabeli orosz nyelvi sztenderdtől;
- b) a kollektív nyelvi tudatban szemantikailag agresszív cselekményekhez kötődő lexémák;
- c) olyan szlengnyelvi, a sztenderdben semleges stílusértékű nyelvi elemek, amelyekhez az adott kontextusban agresszív konnotáció kapcsolódik.

A magyar fordításokat az orosz eredeti szövegekkel egybevetve azt állapíthatjuk meg, hogy a fordító a forrásnyelvi szöveg egyes elemeinek durvább célnyelvi elemekkel való helyettesítéséhez folyamodott. A célnyelvi szövegben betoldásokat, a forrásnyelvben nem szereplő szlengelemeket is alkalmazott, és élt az ún. explicitáció módszerével is, ugyanis a célnyelvi szöveg kifejtettebb a forrásnyelvinél. Az orosz szlengelemek és magyar változataik eltérésének több oka is lehetséges. Az okok között a két kultúra eltérései mellett a szövegek keletkezése óta eltelt idő is fontos szerepet kap. A Viszockij-szövegek keletkezése óta eltelt időben folyamatosan, különösen pedig a mindkét országban az 1989-es évvel mint határkövel jelzett társadalmi változás óta eltelt időben

felerősödött a nyelvet használók nyelvi magatartásának durvulási folyamata. Ezt erőteljesen tükrözik a magyar szövegváltozatok is.

Felhasznált irodalom

- Akulenko, Natalija 2007. *Культура речи как стабилизирующий общественный фактор. Языковая ситуация.*
Interneten: <http://www.ruskiimir.ru/ru/magazine/042007/?id4=41&i4=2>
Megjelenítési ideje: 2007. november 3.
- Chapman, Robert L. 1988. *What Is Slang?* In: *A New Dictionary of American.* Abridged Edition. London, Pan Books, XI–XVII. Fordította: Várnai Judit Szilvia.
Interneten:
http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/szl_kut/03miaszl/25chapma.doc Megjelenítési ideje: 2007. okt. 10.
- Fenyvesi István 2001. *Orosz–magyar és magyar–oroszlengszótár.* Syca Kiadó. Budapest.
- Galgóczy László 2005. *...csélcsep és mintegy trágár beszédek... A nyelvi agresszió diakron formái a magyarban.* A Mindentudás Egyeteme Szegeden.
Interneten:
<http://www.szeged.net/index.php?option=content&task=view&id=51731&Itemid=99> Megjelenítése: 2007. október 30.
- Jelisztratov, Vlagyimir 1997. *Szleng és kultúra.* Szlengkutatás 2. Sorozatszerkesztő Kis Tamás. Fordította: Fenyvesi István.
Interneten: <http://mek.oszk.hu/01700/01712> Megjelenítésének ideje: 2007. október 15.
- Cs. Jónás Erzsébet 2007. A nyelvhasználat fordításstilisztikai vonzatai. In: *Nyelvelmélet – Nyelvhasználat. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 74. Szerk. Gecső Tamás – Sárdi Csilla. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, Tinta Könyvkiadó, Budapest. 54–60.
- Kis Tamás 1997. *Szemponatok és adalékok a magyar szleng kutatásához.* In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei.* Szerk. Kis Tamás. Szlengkutatás 1. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 237–293.
Interneten. <http://nevarchivum.klte.hu/szleng/tanulmanyok/hun-sl.htm>
Megjelenítési ideje: 2007. 10. 20.
- Kis Tamás 2007. *A szleng fogalmáról.* A Hét 2004. december 16. Interneten:
<http://ahet.ro/dossziek/tortenelem--tarsadalomtudomany/a-szleng-fogalmarol-1308-101.html> Megjelenítési ideje: 2007. október 20.
- Jegorova, D. 2005. *Феномен агрессии*
Interneten: http://zyrtel.narod.ru/print/3_agressia_poln_print.htm Megjelenítési ideje: 2007. október 30.

- Kotova, T. G. 2005. *Имплицитная агрессия и способы её выражения*. XXXIV Международная филологическая конференция. Ст-Петербург. Университет. Interneten: <http://conf.phil.spbu.ru/Archives/book/2005/15/kotova.pdf> Megjelenítési ideje: 2007. november 3.
- Országh László 1966. *A mai angol szótáriródalom*. In: Szótártani tanulmányok. Szerk. Országh László. Budapest. 341–67.
- Péter Mihály 2002. *Alkalomhoz illően beszélni*. In: Népszabadság 2002. május 8. Interneten: <http://nevarchivum.klte.hu/szleng/egyeb/peterism.htm> megjelenítési ideje: 2007. október 10.
- Szilágyi Ákos 2003. *Az igazi Viszockij*. Élet és Irodalom. 47. évf. 45. sz.
- Trudgill, Peter 1997. *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. JGYTF Kiadó. Szeged. Fordította Sándor Klára.

Az elemzett dalszövegek forrásai

- Erdélyi Z. János 2007. *Viszockij dalainak fordításai*. Kézirat.
- Viczai Péter (szerk.) 2003. *Tilalmakat szegve. Vlagyimir Viszockij versei és dalai*. Hanga Kiadó és Új mandátum Kiadó. Budapest.
- Viszockij, Vlagyimir eredeti szövegeinek internetes forrása: www.kulichki.ru

A dolgozatban elemzett dalok szövegei

Владимир Высоцкий: ЗЭКА Васильев и Петров ЗЭКА

Сгорели мы по недоразумению –
Он за растрату сел, а я – за Ксению, –
У нас любовь была, но мы расстались:
Она кричала и сопротивлялася.

На нас двоих нагрянула ЧК,
И вот теперь мы оба с ним зэка
Зэка Васильев и Петров зэка.

А в лагерях – не жизнь, а темень-тьмущая:
Кругом майданщики, кругом домушники,
Кругом ужасное к нам отношение
И очень странные поползновения.
Ну и начальству наплевать – за что и как, –

Мы для начальства – те же самые зэка –
Зэка Васильев и Петров зэка.

И вот решили мы – бежать нам хочется,
Не то все это очень плохо кончится:
Нас каждый день мордуют уголовники,
И главный врач зовет к себе в любовники.

И вот – в бега решили мы, ну и пока
Мы оставались все теми же зэка –
Зэка Васильев и Петров зэка.

Четыре года мы побег готовили –
Харчей три тонны мы наэкономили,
И нам с собою даже дал половничек
Один ужасно милый уголовничек.

И вот ушли мы с ним в руке рука, –
Рукоплескали нашей дерзости зэка
Зэка Петрову, Васильеву зэка.

И вот – по тундре мы, как сиротиночки, –
Не по дороге всё, а по тропиночке.
Куда мы шли – в Москву или в Монголию, –
Он знать не знал, паскуда, я – тем более.

Я доказал ему, что запад – где закат,
Но было поздно: нас зацапала ЧК –
Зэка Петрова, Васильева зэка.

Потом – приказ про нашего полковника:
Что он поймал двух крупных уголовников, –
Ему за нас – и деньги, и два ордена,
А он от радости всё бил по морде нас.

Нам после этого прибавили срока,
И вот теперь мы – те же самые зэка –
Зэка Васильев и Петров зэка.

(1962)

Vasziljev s Petrov, a két elítélt

Csak tévedés, hogy mind a kettőnk lebukott,
ő síbolt, én meg Xéniáért rothadok, –
szétvált utunk, bár dúlt köztünk a szerelem,
a csaj rinyált és ellenkezett velem.

A cseka mindkettőnket gyorsan tetten ért,
így lett belőlünk zebracsíkos elítélt –
Vasziljev s Petrov, a két elítélt.

A táborban az élet alig élhető.
csupa zsebes, csaló, tolvaj, betörő;
a bánásmód galád, kivillant ez hamar:
mindenki furcsán mást csinált és mást akart.

A főnökségnek tök mindegy, hogyan s miért, –
szemükben nem vagyunk mi több, csak elítélt.
Vasziljev s Petrov, a két elítélt.

Hát úgy döntöttünk, dobbantunk, amint lehet,
nehogy rossz véget érjen a „hadművelet”.
Folyton szadiznak minket a szemét stricik,
a fődoki meg köztünk keres új pipit.

A szökés mellett döntöttünk tehát, de még
maradunk addig ugyanaz az elítélt:
Vasziljev s Petrov, a két elítélt.

Négy hosszú évig érlelődött a szökés,
begyűjtöttünk vagy három tonna tápot, és
merőkanál is társult hozzá, mesteri,
egy bűnözőtől, ki a virtust tiszteli.

S mi, két haver, le is falcoltunk, mint a gép –
megtapsolt érte mind a többi elítélt –
Vasziljev s Petrov, a két elítélt.

És mint az árvák, át a tundrán úttalan, –
vagy szűk ösvények kanyarogtak untalan.
Mongóliát vagy Moszkvát vettük célba tán?
Jól tudtam én – nem úgy az én hú pajtikám.

Nyugat az, mondtam, hol a nap nyugodni tér...
De ránk csapott a cseka, s lettünk mint elébb,
Vasziljev s Petrov, a két elítélt.

Parancsnokunk magas kitüntetést kapott,
hogy elfogott két közveszélyes alakot, –
két plecsnit s némi pénzt, mely ki volt tűzve ránk,
és örömeben szétpofozta a pofánk.

Az éveinket megemelték – ennyiért;
s lettünk ismét ugyanaz az elítélt:
Vasziljev s Petrov, a két elítélt.
(Fordította: Erdélyi Z. János, 2007)

Женщин я не бил до семнадцати лет

Женщин я не бил до семнадцати лет –
В семнадцать ударил впервые, –
С тех пор на меня просто удержу нет:
Направо-налево
я им раздаю "чаевые".

Но как же случилось, что интеллигент,
Противник насилия в быте,
Так низко упал я – и в этот момент,
Ну если хотите,
себя оскорбил мордобитьем?

А было все так: я ей не изменил
За три дня ни разу, признаться, –
Да что говорить - я духи ей купил! –
Французские, братцы,
За тридцать четыре семнадцать.

Но был у нее продавец из "ТЭЖЕ" –
Его звали Голубев Слава, –
Он эти духи подарил ей уже, –
Налево-направо
 моя улыбалась шалава.

Я был молодой, и я вспыльчивый был –
Претензии выложил кратко –
Сказал ей: "Я Славку вчера удавил, –
Сегодня ж, касатка,
 тебя удавлю для порядка!"

Я с дрожью в руках подошел к ней впритык,
Зубами стуча "Марсельезу", –
К гортани присох непослушный язык –
И справа, и слева
 я ей основательно врезал.

С тех пор все шалавы боятся меня –
И это мне больно, ей-богу!
Поэтому я – не проходит и дня –
Бью больно и долго, –
 но всех не побьешь – их ведь много.

(1963)

Tizenhét évemig nem vágtam nőt pofon

Tizenhét évemig nem vágtam nőt pofon –
Először akkortájt ütöttem.
Fékezni magamat azóta sem tudom:
Jobbra is – balra is
 „Borravalót” osztok köröttem.

Hogy is történt, hogy én, intelligens, precíz –
Ki erőszakkal sose támadt –
Ily mélyre süllyedék, hogy épp e percben is...
Akarjátok netán,
 Hogy magam verjem be a számat?

Pedig hát így esett: én nem csaltam meg őt
Három napig egyszer se, frankó!
Kölnit vettem neki – hogy legyen érthetőbb? –
Barátom, franciát:
Harmincnégy rubel s némi apró.

Tartott más hapsit is, egy TÉZSÉ-eladót –
Golubjov Szláva, így nevezték –,
Korábban tőle már ilyen kölnit kapott.
Jobbra is – balra is
Riszálta kurvácskám a seggét.

Még ifjú voltam, és lobbant a vér, sötét
Kedvvel kiböktem, mi az ábra:
„Szlávkádnak tegnap én szétrúgtam a tökét” –
Mondtam – „ma meg, csibém,
Téged tanítlak fürge táncrea.”

Kezem rángott, amint testem testéhez ért,
Fogaim „Marseilles”-t doboltak –
Gégém szorongva nyúlt kiszáradt nyelvemért,
Jobbról is – balról is
Lekentem pár flammóst a tyúknak.

Azóta mindegyik tojó tőlem sztemál –
S ez fáj nekem, az Isten tudja!
Ezért ütök sokat, s nem számít, hogyha fáj –
Nap úgy nem múlhat el –
Mégse győzöm – túl sok a buksza.

Fordította: Erdélyi Z. János, 2003